

TÜRKİYE'DE HAYIRSEVERLİK: VATANDAŞLAR, VAKIFLAR VE SOSYAL ADALET

PROF. DR. DAVUT AYDIN, ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
PROF. DR. MURAT ÇİZAKÇA, BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. ALİ ÇARKOĞLU, SABANCI ÜNİVERSİTESİ
DOÇ. DR. FATOŞ GÖKŞEN, KOÇ ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
Third Sector Foundation of Turkey

TÜRKİYE'DE HAYIRSEVERLİK: VATANDAŞLAR, VAKIFLAR VE SOSYAL ADALET

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü,
Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın (TÜSEV) izni olmadan
herhangi bir yöntemle çoğaltılamaz.

TÜSEV 2006

TÜSEV Yayınları No 38

ISBN 975-01025-1-7

Kitap ve Kapak Tasarımı

Rauf Kösemen, MYRA

Uygulama

MYRA

Şekiller

Harun Yılmaz, Dinçer Şenol, Onur Bilgi, MYRA

Baskı

Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Aralık 2006 İstanbul

TÜRKİYE'DE HAYIRSEVERLİK: VATANDAŞLAR, VAKIFLAR VE SOSYAL ADALET PROJESİ SPONSORLARI

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
Third Sector Foundation of Turkey

FORD FOUNDATION

Elverişli bir dünya için. - for a better world.
DÜNYA İÇİN ELVERİŞLİ BİR DÜNYA İÇİN.

**TÜRKİYE'DE HAYIRSEVERLİK:
VATANDAŞLAR, VAKIFLAR VE
SOSYAL ADALET**

EDİTÖRLER

RANA ZİNCİR

FİLİZ BİKMEN

Teşekkürler

*“Biraraya gelmek bir başlangıç,
Birlikte kalmak ilerleme,
Birlikte çalışmak ise başarı demektir.”*

Henry Ford

Elinizdeki raporda çıktılarına değindiğimiz Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet raporları nihai hallerini projeye sonsuz destek veren çeşitli birey ve kurumlara borçludur. Hepsine vermiş oldukları destek için müteşekkirimiz:

Araştırma Ekibi:

Rapor Yazarları:

Prof. Dr. Davut Aydın, Anadolu
Üniversitesi

Prof. Dr. Murat Çizakça, Bahçeşehir
Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Çarkoğlu, Sabancı
Üniversitesi,

Doç. Dr. Fatoş Gökşen, Koç Üniversitesi
Rana Zincir, Proje Koordinatörü, TÜSEV
Frekans Araştırma Saha ve Bilgi İşlem
Hizmetleri Ltd. Şti

Çeviri ve Redaksiyon (TÜSEV):

Başak Ersen
Filiz Bikmen
Funda Soysal
Namık Ceylanoğlu
Rana Zincir
Sevda Kılıçalp
Tuğçe Canbolat
Zeynep Meydanoğlu

Yayın (TÜSEV):

Filiz Bikmen
Zeynep Meydanoğlu

Proje Sponsorları

İçindekiler

ARAŞTIRMACILARIN ÖZGEÇMİŞLERİ, 7

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNETİCİ ÖZETİ, 9

BÖLÜM 1

OSMANLI DÖNEMİ VAKIFLARININ EKONOMİK BOYUTLARI, M. ÇİZAKÇA, 19

I Giriş, 21

II Kökenler, 21

III. Vakıf Sistemi, 22

A. Nakit Vakıfları, 24

B. Gayrimenkul / Emlak Vakıfları, 26

IV. Fırsat Maliyetleri, Vergi Muafiyetleri ve Vakıf Sisteminin Diğer Avantajları, 29

V. Sonuçlar, 31

BÖLÜM 2

CUMHURİYET DÖNEMİ VAKIFLARI: TARİHİ BİR BAKIŞ VE VERGİ MUAFİYETİNE SAHİP VAKIFLARIN MALİ ANALİZİ, D. AYDIN, 33

Giriş, 35

I BİRİNCİ BÖLÜM

A. Vakıf Kavramı, 35

B. Osmanlıdan Devralınan Vakıfların Sorunları, 36

C. Cumhuriyetin İlk On Yılında Yapılan Çalışmalar, 37

D. Prof.Dr. Leemann'ın Hazırladığı Vakıflar Kanunu, 38

E. Cumhuriyet Dönemi Vakıfları, 39

II İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ MUAFİYETİ OLAN VAKIFLARIN MALİ VE EKONOMİK ANALİZİ, 40

A. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı, 40

B. Vakıfların Aktif ve Pasif Kompozisyonu, 41

C. Aktif ve Pasiflerin Büyüme Yüzdeleri, 42

D. Vakıfların Gelir-Gider Kompozisyonu, 42

E. Vakıflarda Pareto (80/20) Analizi, 44

F. Kamu-Özel Vakıfların Karşılaştırmalı Analizi, 47

G. Kamu Vakıflarının Aktif-Pasif Kompozisyonu ve Büyüme Yüzdeleri, 47

H. Kamu Vakıflarında Pareto (80/20) Analizi, 49

I. Özel Vakıflarının Aktif-Pasif Kompozisyonu ve Büyüme Yüzdeleri, 49

J. Özel Vakıflarda Pareto (80/20) Analizi, 50

K. Kamu ve Özel Vakıfların Aktif, Özkaynak ve Gelir Büyüklerinin Karşılaştırmalı Analizi, 50

L. Kamu ve Özel Vakıfların Faaliyet Sonuçlarının Karşılaştırmalı Analizi, 53

M. Enflasyonun Etkileri, 54

i Enflasyonun Özkaynaklara Etkisi, 54

ii Enflasyonun Gelirlere Etkisi, 55

N. Vakıflarda Bağış ve Yardımlar, 55

O. Vakıfların Kurumsal Sektörlerle İlişkileri, 56

III SONUÇ VE ÖNERİLER, 57

Kaynakça, 58

Ek, 58

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'DEKİ VAKIFLARIN NİTELİKSEL DEĞERLENDİRMESİ, F. GÖKŞEN, 59

- I Giriş, 61
- II Yöntem, 61
 - A. Örneklem, 62
 - B. İşlem, 63
- II Analiz, 63
 - A Vakıfların Örgütsel ve Mali Yapıları, 63
 - B. Açıklanan Amaçlar ve Gerçekleşen Uygulamalar, 65
 - C. İlişkiler, 68
 - i Devlet, 68
 - ii. Yardım Alanlar/Faydalananlar, 70
 - iii. Üçüncü Sektördeki Diğer Kuruluşlar, 71
 - iv. Uluslararası İlişkiler, 71
 - D. Sivil Toplum, Filantropi ve Sosyal Adalet Algıları, 72
 - E. Sonuçlar: Sosyal Sermaye, Toplumsal Değişim ve Sosyal Adalet Üretmek?, 73
- III. Tartışma ve Çıkarımlar, 75
- Kaynakça, 76
- Ekler, 77

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE BİREYSEL BAĞIŞLAR VE VAKIF UYGULAMALARINDA EĞİLİMLER,

A. ÇARKOĞLU, 81

- I. Bireysel Bağışlar, 83
 - A. Çalışmanın Amaçları, 83
 - B. Çalışmada İzlenen Yöntem, Örneklem Seçimi ve Örneklem Temel Özellikleri, 83
 - C. Türkiye'de Bireysel Bağışlar, 84
 - i. Yoksullara Yardım, 85
 - ii. Vakıfların Algılanması, 92
 - iii. Hayırseverlik Kavramının Algılanması, 97
 - iv. Bağışların Yapılma Biçimleri ve Miktarları, 100
 - D. Sosyal Sermaye, Sosyal Adalet ve Dindarlık Olgularına Yönelik Tavır, 107
 - i. Sosyal Sermaye, 108
 - ii. Dindarlık, 110
 - iii. Sosyal Adalet, 113
 - E. Sentez, 118
 - F. Sonuçlar, 120
- Ekler, 125
- II. Vakıf Uygulamalarında Eğilimler, 137
 - A. Çalışmanın Amacı, 137
 - B. Yöntem, 137
 - C. Örneklem Temel Özellikleri, 137
 - D. Vakıfların Örgütsel Özellikleri, 138
 - i. Kuruluş, 138
 - ii. Yapı ve İdare, 140
 - iii. Vakıfların Amaçları, 140
 - iv. Vakıf Faaliyetleri, 142
 - v. Diğer Sivil Toplum Kuruluşları ve Vakıflarla İşbirliği, 142
 - vi. Mali Kapasite, 142
 - vii. Mali Faaliyetler ve Gelirler, 143
 - viii. Mali Faaliyet Türü, 145
 - ix. Vakıflara Yapılan Bağışlar: Derinlemesine Bir Analiz, 145
 - x. Ticari Faaliyetler, 148
 - xi. Vakıf Giderleri, 150
 - xii. Vakıfların Vakıf Faaliyetlerinden Faydalananlarla (Hedef Kitleler ile) İlişkileri, 152
 - xiii. Devletle İlişkiler, 153
 - E. Sonuçlar, 156
- Ekler, 159

Araştırmacıların Özgeçmişleri

DAVUT AYDIN

Davut AYDIN 1972 yılında Eskişehir İşletme ve İktisadi Bilimler Akademisinden dereceyle mezun olmuş ve aynı yıl muhasebe kürsüsünde asistan olarak göreve başlamıştır. 1974-1977 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde Finans-Muhasebe dalında yüksek lisans yapmıştır. Doktorasını 1978 yılında sunduğu "Finansal Aracı Kurumlar Açısından Finans Kurumları Üzerine Bir İnceleme" (1963-1975 Döneminde Türkiye'deki Mevcut Durum) teziyle almıştır. 1984 yılında doçent ve 1992 yılında profesör olan Davut Aydın'ın özellikle dernekler ve vakıflar konusunda çok sayıda araştırması, makaleleri ve sunumları bulunmaktadır.

ALİ ÇARKOĞLU

Ali Çarkoğlu Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Doktora derecesini, 1993 yılında Binghamton Üniversitesi - State University of New York'tan almıştır. Araştırma alanları; seçmen eğilimleri, siyasi partiler, kayıtdışı sektörün ekonomi politikası ve yolsuzluk, Türkiye ve Ortadoğu'da su sorunu ve bölgesel kalkınma konularıdır. "Middle Eastern Studies", "Political Studies", "European Journal of Political Research", "Turkish Studies", "New Perspectives on Turkey" ve "Electoral Studies" dergilerinde yayınları vardır. Türkiye politikası, karşılaştırmalı siyasi partiler ve çıkar grupları, biçimsel modelleme, araştırma metodları ve istatistik dersleri vermektedir.

MURAT ÇİZAKÇA

Murat Çizakça İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi'nde tam zamanlı profesördür. Doktora derecesini 1978 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nden almıştır. Osmanlı ekonomisi tarihi, karşılaştırmalı iş ortaklıkları tarihi, İslam dünyasındaki hayırseverlik (filantropi) örgütlerinin tarihi, İslami bankacılık ve iktisat üzerine çok sayıda çalışmaları vardır. İngilizce ve Türkçe olarak 6 kitap ve 45 makale yayınlamıştır. Berlin İleri Çalışmalar Enstitüsü'nde (Wissenschaftskolleg zu Berlin, 1997-98) misafir araştırmacı olmuştur ve şu anda İtalya, Prato'da Datini Ekonomik Tarih Enstitüsü Bilimsel Komitesi üyesidir. 01.10.1997 tarihinde, YÖK tarafından "Uluslararası Tanınmış Araştırmacı" olarak tanınmıştır. İktisat, işletme ve finans tarihi, medeniyetler tarihi ve ekonomi üzerine dersler vermektedir.

FATOŞ GÖKŞEN

Doktorasını Pennsylvania Üniversitesindeki Annenberg İletişim Okulunda, Kitle İletişimi konusunda yapmıştır. Uluslararası Sağlık ve Gelişim İletişimi Merkezi ve Dünya Sağlık Örgütünde çalışmıştır. Kadınlar, okur-yazarlık oranları, sağlık ve medya, çevre sosyolojisi, sosyal adalet ve sivil toplum konuları ilgi alanlarıdır. Sağlık iletişimi, çevre sorunlarının siyasal ekonomisi ve Türkiye'de çevresel tutum ve davranışlar konularında çeşitli makaleleri bulunan Gökşen, Koç Üniversitesi Sosyoloji bölümünde öğretim üyesidir.

*Kavramsal Çerçeve ve
Yönetici Özeti*

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırma, Türkiye’de sosyal adalet için hayırseverlik¹ potansiyelini anlamak ve ölçmek amacıyla, TÜSEV’in (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) iki yıl süren uzun bir girişimini sergilemektedir. Benzer çalışmalar Hindistan, Endonezya, Mısır, Tanzanya ve İngiltere olmak üzere diğer beş ülkede de araştırma kuruluşlarınca yapılmıştır. Emory Üniversitesi’nden Prof. Abdullahi An’Naim, “sosyal değişim ve gelişime daha geniş kamusal katılım için yerel girişimlerin güçlendirilmesine yönelik sürdürülebilir insan kaynağı sağlamak amacıyla, yerel sosyal adalet girişimlerinin desteğiyle, İslam toplumlarında hayırseverlik etkinliklerini harekete geçirmeyi, örgütlemenin ve kolaylaştırmanın yollarını keşfetmeyi” (An’Naim ve Halim, 2003, s: 1) amaçlayan bu girişime entelektüel bağlamda liderlik yapmıştır.

Tarihsel geçmişi, İslami gelenekler, geçiş dönemindeki yasal çerçeveler ve bireylerin ve vakıfların güncel uygulamaları birlikte, günümüz Türk hayırseverlik olgusunun kendine özgü yapısını oluşturmaktadır. Kendine özgü bu görünümü nedeniyle, anlaşılabilir yeni bir üçüncü sektör modeli oluşturulması ihtiyacı geniş kapsamlı bir araştırmayı gerektirmekteydi. TÜSEV’in oluşturduğu araştırma ekibinde Prof. Dr. Murat Çizakça (Bahçeşehir Üniversitesi), Doç.Dr. Ali Çarkoğlu (Sabancı Üniversitesi), Prof. Dr. Davut Aydın (Anadolu Üniversitesi) ve Doç.Dr. Fatoş Gökşen’den (Koç Üniversitesi) bulunmaktadır. Araştırma, her biri Türkiye’de hayırseverliğin ortaya çıkarılması, Türk vakıflarının karşı karşıya kaldıkları zorlukların ve engellerin boyutunun belirlenmesi ve daha kapsamlı bir sosyal değişim yaratacak hayırseverlik potansiyelini keşfetme amacı taşıyan dört kritik boyuttan oluşmaktadır. Bu doğrultuda, bu araştırmada yer alan raporlar, Türkiye’deki hayırseverlik bağlamında geçmişin bir değerlendirmesini, bugünün bir fotoğrafını ve geleceğe yönelik bir görüşü sunmakta ve şu sorulara yanıt aramaktadır: Günümüz Türkiye’sinde, vakıflar çözüm bulma durumunda oldukları hangi kritik gereksinimler ve zorluklarla yüz yüzedir? Bireysel bağışların özendirilmesi ve öncelikleri nelerdir ve bunların vakıflara ve derneklere yükledikleri rol nedir? Bu kurumlar hayırsever bir “yaklaşım” mı sergilemektedir yoksa bu daha çok sosyal adaletin desteklenmesine yönelik bir tavır mıdır? Hayır kaynakları anlamlı sosyal değişikliklerin desteklenmesi bağlamında ne ölçüde yönlendirilmektedir?

Geleneksel anlamıyla hayırseverlik acil gereksinimlere yalnızca kısa vadeli çözümler sunar, buna karşılık sosyal adalet için hayırseverlik, çoğunlukla eşitsizlik ve güç dağılımı sorunlarına çözümler bularak, sorunların temel nedenlerine yönelir. Temel ve acil gereksinimlere bir çare olarak hayırseverliğin her zaman üstleneceği bir rol olacaktır, ne var ki, yoksulluk ve eşitsizlik gibi başa çıkılması güç sorunlar, daha kapsamlı çözümleri ve stratejileri gerektirir. Kaynakları, esneklikleri, liderlikleri ve girişimcilikleriyle vakıflar, kamu yararı doğrultusunda, belirli sınırları zorlama, yeni kavramları ve yaklaşımları deneme ve ortak etkinlikleri eyleme geçirme potansiyeline sahiptirler. ABD’de yerleşik ‘Independent Sector’²’den alınan aşağıdaki tanım, vakıfların sosyal değişimlerde daha etkin ve hızlandırıcı bir rol oynayabileceğinin fark edilmiş olmasına karşılık olarak şimdi, küresel hayırseverlik çevrelerinde tanımlanma ve irdelenme sürecindeki bir kavram olan sosyal adalet için hayırseverlik özelliklerine ve biçimlerine daha fazla ışık tutmaktadır. Aşağıdaki örneklerden bazıları, sosyal adalet için hayırseverlik olgusunu desteklemekte kullanılabilecek yöntemleri göstermektedir.

Sosyal adalet için hayırseverlik; katkıların ya da bağışların politik, ekonomik ve sosyal anlamda en az varlığa sahip olanların fırsatlarını çoğaltmak amacıyla yapısal değişiklikler için çalışan kâr amacı gütmeyen örgütlere yönlendirilmesidir.

¹ İngilizce karşılığı “philanthropy” olan bu terimin Türkçe’deki karşılığı hayırseverlik olmakla birlikte, kelimenin tam anlamını karşılamamaktadır. Dilimizde hayırseverlik, çoğunlukla tarihi gelişimi sebebiyle bireylerin dini, vicdani ve/veya duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetlerini çağırılmaktadır. Ancak uluslararası düzeyde filantropi terimi bu çağrışımardan ziyade birey ve kurumların içinde buldukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla (çoğunlukla sivil toplum kuruluşlarına ve stratejik bir planla) bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu araştırmada iki terim de bu ikinci anlamda kullanılmaktadır.

² www.independentsector.org

Bu olgu genel anlamda, aşağıdaki etkinlik kategorilerini içermektedir:

1. Sosyal sorunların (yoksulluk ve etkileri, ayrımcılık, siyasal sistemlere ulaşma zorluğu, kamu politikası ve ekonomi gibi) temel nedenlerinin araştırılması,
2. Bu bilginin, sosyal sorunların doğrudan mağduru olanlara ulaşması için özel bir çaba göstererek, kamuya iletilmesi ve yayılması,
3. Sosyal, siyasal ve ekonomik eşitlik adına çalışan yeni ya da mevcut sosyal hareketlerin güçlendirilmesi ve bununla birlikte;
 - Mağdur ve dışlanmış gruplar yoluyla gerçekleştirilen halk hareketi,
 - Sosyal adalet ile ilgilenen gruplar arasında iletişim ve işbirliği ağları oluşturmak,
 - Sosyo-ekonomik gücün yeniden paylaşılması ve olanakların artırılmasına yönelik yerel örgütlenmeler,
 - Kâr amacı gütmeyen kuruluşlara –yaygın gelişim, seçmen gruplarının katılımı ve demokratik fon sağlama süreçleri dahil - teknik yardım yapılması,
 - Mağdur ve dışlanmış nüfusun sosyo-ekonomik olanaklarını arttıran ekonomik kalkınma,
 - Mağdur ve dışlanmış grupların olanaklarını arttırma amaçlı işyeri örgütlenmeleri,
 - Mağdur grupların zarar verici çevresel uygulamalardan oransız bir biçimde etkilenmemelerini sağlayan çevresel nedenler,
 - Çatışma nedenlerini anlama ve bunlarla ilgilenme amacı taşıyan barış ve uzlaşma programları,
 - Hükümet politikalarında, yönetmeliklerde ve mağdur nüfusu etkileyen programlardaki değişikliklerin düzenlenmesi için savunuculuk ve lobi çalışmaları.
4. Toplum içinde ayrımcılığa uğrayan ve marjinalleştirilen kişilerin yasal haklarının korunması ve genişletilmesi.

Bu tanım hiç kuşkusuz geneldir ve yalnızca, belirgin ilişkilerin gerçeklikleri ve öncelikleri doğrultusunda daha ayrıntılı olarak tartışılıp geliştirilmesi gereken bir ilk girişimi ortaya koymaktadır. *Sosyal adalet için hayırseverlik* kavramı çerçevesinde daha zengin bir tartışma oluşturulması için yerel dinamiklerin ve gereksinimlerin hesaba katılması gerekmektedir ve Türkiye'nin durumuna yönelik olarak vakıflar tarafından, günümüzdeki önemli sosyal sorunlar ve bu sorunlarla nasıl uğraşılacağına ilişkin bir dialog gerekmektedir. Bu dialog, Türkiye'deki sosyal değişimin gelecekteki liderleri olarak, vakıfların bir özeliştiri sürecinden geçmesini ve bu doğrultuda ortaya çıkacak potansiyel riskleri ve fırsatları kabullenmelerini gerektirebilir. Bu kolay bir görev değildir; çünkü adaletsizliğin var olduğu durumlarla yüzleşmeyi, bunların nasıl sürdürüldüğünü anlamayı ve böylesi durumlarla uğraşmak için gücün yeniden dengelenmesinin gerekli olduğunu kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır.

Vakıf faaliyetlerinde yeni ufuklara ilişkin olasılıklar, sonuçta, genel koşullara bağlıdır ve bu, genel koşulların ortaya koyduğu sınırlamalar ve fırsatlarla yakından ilişkilidir. Türkiye'deki vakıfların özel bir kültürel, yasal ve ekonomik zemine oturtulduğu göz önüne alınarak, bu boyutlar bu araştırmada sunulan raporlar çerçevesinde incelenmektedir. Yakın geçmişte taslağı oluşturulan vakıflar yasası sayesinde olumlu adımlar atılmış olmasına karşın, vakıfların umutsuz ekonomik performansı ve devlet-vakıf ilişkilerinde hala çözüme kavuşturulmamış belirsizliklerin bulunması Türkiye'deki hayırseverlik olgusunun geleceğine gölge düşürmektedir. Daha da önemlisi varılan

sonuçlar ayrıca, vakıfların faaliyet stratejilerine, özellikle sosyal adaletin desteklenmesi ve yüceltmesi bağlamında, daha yakından bakma zorunluluğunu işaret etmektedir.

Türkiye’de *sosyal adalet için hayırseverlik* üzerine yapılan bu ilk araştırma; bireysel ve kurumsal bağış bağlamındaki anlayışımızı geliştirmemize ve görüşümüzü genişletmemize çok büyük katkıda bulunmaktadır. Bir takım kesin sonuçlara ulaşmak için henüz çok erken olmakla birlikte Türkiye’de, sosyal değişim ve vakıfların rolü olgularının kesiştiği nokta üzerinde daha derin bir araştırmayı teşvik etmek bağlamında bir ilk adım olması nedeniyle, bu çalışma kapsamında yapılan bu analiz yeni bir başlangıcın sözünü vermektedir. Daha da önemlisi, vakıfların iç hesaplaşmanın zorluklarına karşı uğraş vereceğini ve vatandaşlara adil ve umutlu bir gelecek yolunda önderlik etmenin çarelerini bulacağını ummaktayız.

ARAŞTIRMA RAPORU ÖZETİ

Türkiye bu günlerde çok önemli bir sosyal, ekonomik ve siyasal dönüşüm noktasında bulunmaktadır. Bu değişim süreci; STK'lara (“üçüncü sektör” diye anılan sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu sektör), yoksulluk, temel haklar, eğitim ve çevre koruma gibi sorunlara yönelmekte önemi giderek artan bir rol yükleyerek yeni bir oluşumu tetiklemiştir.

Son beş yıl içinde, birçok dış etken (örneğin doğal afetler sürecindeki seferberlik ve Avrupa Birliği’ne giriş için reform çabaları), sivil toplumla ilgili yasalarda yapılan reformlar (örneğin; Dernekler Kanunu) ve AB fonları tarafından desteklenen projeler STK’ların Türkiye’nin değişimi için önemli bir aktör olarak daha fazla tanınmalarına yol açmıştır. Bu doğrultuda üçüncü sektörün, Türkiye’nin kalkınması ve demokratikleşmesi sürecindeki ortak amaçlara yönelik olarak devlet ve özel sektör aktörleriyle birlikte yaptıkları çalışmalar giderek artmaktadır.

Bu gelişme süreci, sivil toplumun kendine özgü dinamikleri ve Türkiye’nin STK'lara olan gereksinimi ve özellikle de kapasite ve finansal sürekliliği açısından giderek yoğunlaşan tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ancak kendine özgü bir konu olan hayırseverlik (filantropi) bireysel ve kurumsal bağışlar bu bağlamda (özel servetin kamu yararına tahsisinin aracı olan vakıflar) tartışmalarda hak ettiğinden çok daha az yer almıştır.

Genel olarak, “STK” terimi vakıf sektörünü, kaynakları harekete geçirme yönündeki benzersiz rolünü öne çıkarmadan, sadece herhangi bir örgütsel sivil yüklenim tanımına içine almıştır. Bireysel bağışlar ve onları belirleyen yönelim ve eğilimler bağlamındaki tartışmalar şaşırtıcı bir biçimde hafife alınmış, buna karşılık, proje tabanlı (ve genelde uluslararası) destek biçimleri gündemi belirleyici olmuştur. Oysa Türk vakıflarının kendi çalışma alanlarını belirleme yöntemleri, önemli katkıların hayata geçirilmesini sağlayan nedenler ve işleyiş biçimleri hakkındaki bilgiler çok daha sınırlıdır. Vakıfların, üçüncü sektörün bugünkü ve gelecekteki gelişmesi ve demokratikleşmesi bağlamında, giderek daha önemli bir rol üstlenmekte olan STK'lara bağış yaparak, ne tür rol oynayabileceği üzerine herhangi bir ciddi görüşme de olmamıştır. Bu doğrultuda, üçüncü sektörün genel çerçevesi içinde vakıfların geleceğini etkileyen olağandışı değişimleri incelemek önemli bir gereksinimdir.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın başlangıç noktası, Türkiye’deki vakıflara ve hayırseverlik olgusuna sınırlamalara, fırsatlara ve zorluklara daha yakından bakmak olmuştur. Bu ise TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) için ‘hayırseverlik’ kavramının bireysel bağış boyutunun yanı sıra, vakıfların kurumsal boyutunun da daha derinlemesine incelenmesi açısından daha önce benzeri görülmemiş bir fırsat yaratmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki sosyal adalet için hayırseverlik olgusunu incelemektedir. Bu nedenle araştırmada vakıfların tarihsel geçmişini, mali yönlerini, kurumsal ve faaliyet boyutlarını; faydalananlar ve devletle ilişkileri açısından çok yönlü değerlendirilmeleri içeren değişik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, vatandaşların bağış, yardım ve hayırseverlik bağlamındaki eğilimlerini, düşünce ve algılama biçimlerini daha derinlemesine anlayabilmek için hane halkı araştırması gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçları, daha geniş boyutlu bir tartışma ve analizi gerekli kılan bir dizi önemli sorunu vurgulamaktadır. Her şeyden önce, bireyler, vakıflara bağış yapmaktan çok, bireyden-bireye yardım doğrultusunda bir tercih ortaya koymaktadırlar. Derinlemesine incelendiğinde, bu tercihin özel vakıflara yönelik önemli bir bilgi ve bilinçlenme eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Bu sonuç muhtemelen vakıfların henüz gözle görülür düzeyde bir etkilerinin olmadığını göstermekte ve vakıfların 'bağış toplama' mekanizmalarının bulunmadığının göstergesi olabilir.

İkinci olarak, vakıfların çoğunun sınırlı mal varlığı ve küçük bağışlardan oluşan bir geliri vardır. Bu da vakıfların, bireysel servetin kamu yararına yönlendirilme aracı olarak çok yaygın kullanılmadığını göstermektedir. Doksan'lı yılların başından beri kurulan vakıfların sayısında bir artış olmasına rağmen ne yazık ki, bunların çok azı belirli bir kaynağa ve STK'lara tahsis edilecek bir imkana sahiptir.

Çok az sayıda vakıf, toplam mali varlıkların büyük bir bölümüne sahiptir ve bu vakıflar genel olarak, son derece çağdaş üniversiteler, müzeler ve hastaneler kurmaktadır. Ek olarak son dönemde hükümet tarafından sağlanan vergi muafiyetinin³ bir sonucu olarak, vakıflar tarafından kurulan (daha çok ekonomik olarak yetersiz bölgelerde) ve ardından devlete bağışlanan okul sayısı hızla artmıştır. Ne üzücüdür ki, sosyal adalet ve demokratikleşme alanında çaba harcayan STK'lar için benzer bir vergi teşviği ve desteği gözlemlenmemektedir.

Son olarak vakıflar, kuruluş aşamasından varlık yönetimine ve uluslararası ilişkilere kadar uzanan konularda mevcut yasal düzenlemelere ilişkin hoşnutsuzluklarını dile getirmektedirler. Anket'lerin yapıldığı sırada (2004) yürürlükteki yasalar ve düzenlemeler göz önüne alındığında, bu sonuç bekleniyordu ve bu sonuç şaşırtıcı değildi. Ancak bu raporun zamanlaması, vakıf sektöründeki yeni bir dönemin başlangıcıyla da çakışmaktadır. Bu raporun yayınlandığı tarihlerde, Türkiye Büyük Millet Meclisi vakıflar için yeni bir yasa tasarısını görüşüyor olacaktır. Bu yasanın gerekçesi, Türkiye'nin AB'ye giriş sürecindeki genel reform çalışmalarıyla ve kamu yararı için özel girişimlere daha geniş olanaklar tanıyan yasaların hazırlanması ile bağlantılıdır.

İlginçtir ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında da benzer anlar yaşanmıştır. O dönemde ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen ilişkiler, aynı şekilde, devlet, vatandaş ve vakıflar arasındaki ilişkileri de güçlü bir biçimde etkileyen ciddi sonuçlar doğurmuştur. Demokratikleşme bağlamındaki dinamikleri ve zorunlulukları temel alan bu dönem, muhtemelen, on yıllarca süren sınırlayıcı bir dönemden sonra daha destekleyici bir yasal ortamla karakterize edilen bir dönem olacaktır. Bu doğrultuda bu araştırma, Türkiye'deki hayırseverlik, bireysel bağış ve vakıf olgusu hakkındaki mevcut kaynak ve sektörde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Bu araştırma, sözü edilen temel konuları çeşitli açılardan inceleyen araştırma belgelerini ve çalışmaları bir bütün halinde sunmaktadır. Dört saygın araştırmacının her biri, siyasal bilimler, sosyoloji, ekonomi ve tarih dâhil olmak üzere, alışılmışın

³ Eğitim kampanyaları için bu muafiyet, devlete bağışlanan okulların yapımıyla ilgili harcamalarda %100 indirim sağlamaktadır.

ötesinde bir uzmanlık geçmişine sahiptir. Bu çalışmalar mutlaka birbirlerine dayandırılacak biçimde planlanmamış olsa da, elde edilen sonuçlar arasında önemli ölçüde bir bütünlük gözlemlenmektedir.

BÖLÜM ÖZETLERİ

Prof. Dr. Murat Çizakça, vakıfların geçmişine tarihsel bir bakışla başlayan “**Osmanlı Döneminde Vakıfların Ekonomik Boyutları**” başlıklı bölümünde vakıflar ve rolleri hakkında, geçmişi günümüze bağlayan temel motiflerle güçlendirilmiş zengin bir anlatım sunmaktadır.

“Vakıfların rolü” anlatılmak istendiğinde, Osmanlı Dönemi’ndeki vakıflarla ilgili olarak en sık vurgulanan gerçek, muhtemelen bu vakıfların topluma yaptıkları değer biçilemez katkılarıdır: “...köprüler, yollar, limanlar, deniz fenerleri, kütüphaneler, sarnıçlar, su bentleri, çeşmeler ve kaldırımlar inşa edilip, korunabilmiş; Kısacası savunma hariç medeni bir toplumda olması beklenen tüm hizmetler bu sistem sayesinde finanse edilmiş, örgütlenmiş, inşa edilmiş ve korunmuştur.”

Çizakça, vakıfların kurulmasındaki çıkış noktasını ve nedenleri tartışırken, dindarlığın ve inancın belirgin rolünü vurgulamaktadır: “Her vakfın üç ana unsuru vardı: Bağış (genelde zengin bir kişi tarafından yapılan), bu bağışın ürettiği düzenli ve devamlı uzun süreli gelir ve son olarak belli bir amaç ki, bu sağlıktan eğitime ve belediye hizmetlerine yukarıda adı geçen alanların herhangi birinde olabilir. Dolayısıyla her vakıf, bir bireyin kamusal bir amaca yönelik gönüllü zenginlik transferini içermektedir.” Çizakça, aynı zamanda, devletle vakıflar arasındaki ilişkiyi de vurgulamaktadır: “...Osmanlı İmparatorluğunun klasik döneminde, devlet ve vakıf sisteminin işbirliği yapıyor olmasıdır. Bu işbirliği, vergi muafiyetinin yanısıra devlet tarafından sağlanan doğrudan finansal destek şeklinde gerçekleşmişti.”

Ne var ki, bu işbirliği zaman içinde daha çok sınırlamalara ve denetimlere yol açacak biçimde önemli bir değişikliğe uğramıştır. Çizakça bu değişimin hem vakıfların yapısı hem de sosyal refah dağılımındaki rolleri üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir: “...Önce Osmanlı, sonra da Cumhuriyet tarafından vakıf sistemi üzerinde artan baskılar ve adem-i merkezîyetçi klasik filantropiden hizmetlerin devlet tarafından sağlanmasına olan dönüşüm, sosyal düzenin sorumluluğunun devletten beklenmesi neticesini doğurdu. Kimi İslam ülkeleri ve esas olarak Mısır ve devrim öncesi İran ve Pakistan da benzer politikalar izleyerek, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kendi vakıf sistemlerini yıktılar (Çizakça, 2000).”

Özet olarak, Çizakça bu değerli miras üzerinde yükselmenin ve vakıf sektörünün gelecekteki işletimsel ve ekonomik sağlığını temin etmenin önemini vurgulamaktadır.

‘Cumhuriyet Dönemi Vakıfları: Tarihi Bir Bakış ve Vergi Muafiyetine Sahip Vakıfların Mali Analizi’ adlı çalışmasında **Prof. Dr. Davut Aydın**, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte vakıf sektöründe ortaya çıkan önemli değişime genel bir bakış ve ardından, vergiden muaf vakıfların derinlemesine mali analizini sunmaktadır. Bu araştırma, vergiden muaf⁴ 135 kamu ve özel vakfın, 2000, 2001 ve 2002 yılları için Vakıflar Genel Müdürlüğü’ndensağlanan bilânçolarına ve gelir tablolarına dayanmaktadır.

Bu bölümde Aydın, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu sırasında gerçekleştirilen temel yasal düzenlemelerle ilgili reformları da irdeleyerek, vakıf sektöründeki önemli değişiklikleri aktarmaktadır. Bunlar arasında vakıflara ait mülklerin satışı üzerindeki yasaklamaların düzenlenmesi, vakıf mirasının yok olmasını engellemek için il harcama yetkisinin arttırılması, vakıfların taşınabilir ve sabit varlıklarının üç yıldan daha

4 Türkiye’de, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan 4706 vakıf vardır ve bunların 3667’si özel kişiler ve kalanı devlet tarafından kurulmuş ve yönetilmektedir. Bu 4706 vakfın sadece 215’i vergi muafiyetine sahip olup dolayısıyla devlet tarafından sağlanan belirli vergi ayrıcalıkları vardır.

uzun süreyle kiralanmasını engelleyen yasanın yürürlükten kaldırılması ve Eğitimin Birleştirilmesi Kanunu doğrultusunda vakıflara ait okulların, arsaların Milli Eğitim Bakanlığına ve İl Özel İdarelerine devredilmesi de bulunmaktadır.

Aydın ardından, bu vakıf örneklerinin mali özelliklerinin ayrıntılı bir analizini sunmakta ve bazıları aşağıda sıralanan birçok çarpıcı sonuç ortaya koymaktadır:

- **Vakıflar mali açıdan korunmamaktadır:** Vakıf öz sermayesinin erimesinde enflasyon önemli bir unsurdur.
- **Vergi muafiyetinin etkileri:** Bağışların ve toplam vergi muafiyeti katkısının payı hem kamu hem de özel vakıflarda son derece düşüktür.
- **Giderler gelirleri aşmaktadır:** Vakıfların %25'i gelirlerinden daha çok harcama yapmaktadırlar.
- **Aktif Dağılımı:** Vakıfların toplam aktiflerinin %50'si likit kıymet biçimindedir. Bunlar arasında en önemli aktifler banka mevduatlarıdır. Vakıf sektöründeki toplam mal varlığının büyük bir bölümü az sayıda vakfın mülkiyetindedir.

“Türkiye’deki Vakıfların Niteliksel Değerlendirmesi” başlıklı üçüncü bölümde **Doç. Dr. Fatoş Gökşen**, Türkiye’nin farklı bölgelerinde vakıf yöneticileriyle gerçekleştirilmiş 26 yüz-yüze görüşmenin kapsamlı ve derinlemesine analizinin sonuçlarını paylaşmaktadır. Gökşen bu çalışmada vakıfların örgütsel yapısını; belirtilen amaçlara karşılık gerçek uygulamaları; devletle, faydalananlar, üçüncü sektörün diğer kuruluşları ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkileri anlamayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak, bu çalışma vakıf yöneticilerinin “hayırseverlik”, “sosyal adalet” ve “sivil toplum” kavramlarını algılama biçimlerine de açıklık getirmektedir.

Gökşen bu çalışmasında, bazıları hem Aydın’ın mali analiz sonuçlarıyla, hem de 4. Bölüm’deki, Ali Çarkoğlu tarafından gerçekleştirilen kapsamlı anket araştırmasının sonuçlarıyla (bu bölümde daha sonra irdelenecektir) örtüşen birçok ilginç yargıya varmıştır.

Yönetim yapılarıyla ilgili olarak Gökşen, *“Mütevelli Heyetleri ya da Yönetim Kurulları incelendiğinde, üyelerin meslekleri, geçmişleri ya da politik durumları açısından oldukça homojen bir grup oldukları görülmektedir. Hemen tüm yöneticiler üniversite mezunu ve buldukları çevrenin maddi durumu ortalamanın üstünde üyeleridir”* gözleminde bulunmaktadır. Kuruluş bakımından Gökşen, bu çalışmanın genelinde araştırmacılar tarafından kendi raporlarında altı çizilen noktayı, yani çoklu kurucu konusunu vurgulamaktadır: *“Kuruluş aşamasında önemli bir sermaye birikimi gerektiren mali yönetmelikler, bir vakıf kurabilmek için bir kaç kurucunun bir araya gelmesini gerekli kılmıştır..”*

Gökşen vakıfların mali yönetimine dikkat çekmekte ve bu konudaki gözlemini *“mevcut mali yapıların zorlayıcı özellikleri ve yetersiz, değişken ve kararsız mali kaynaklar vakıfların kaynak yaratmalarını ve bu kaynakları etkin bir biçimde kullanıma açmalarını engellemektedir,”* şeklinde aktarmaktadır.

Vakıfların belirtilen amaçlarına karşılık gerçekleşen uygulamaları irdelerken Gökşen, *“...vakıfların resmi amaçları, içtüzüklerinde belirtildiği gibi, daha çok, sistemik değişimi vurgulayan ve sorunların temel nedenlerine ulaşmayı hedefleyen hayırseverlik felsefesiyle uyum oluşturmaktadır. Bununla birlikte, vakıfların gerçek uygulamaları ve hizmetleri incelendiğinde, bunların birçoğunun, bazı durumlarda siyasal nedenlerle bağlantılı olabilen günlük sorunların uygulanabilir çözümlerine yönelik, kısa vadeli ve hayırseverlik tabanlı uygulamalar ve hizmetler olduğu görülür,”* savında bulunmaktadır.

Devletle ilişkiler bağlamında ise Gökşen, “...bu, vakıfların karşı karşıya olduğu en karmaşık sorunlardan biridir...Özerklik ve kayırmacı ilişkiler dahil olmak üzere konumlandırma, vakıfların devletle alış verişlerini nasıl konumlandırabileceklerinden hiç emin olmadıkları iki temel alandır,” şeklinde bir yargıya varmaktadır.

Görüşülen kişilerin “hayırseverlik”, “sosyal adalet” ve “sivil toplum” kavramlarını algılama biçimleri doğrultusunda aktardıkları özet olarak şöyledir: “ ‘Sivil toplum’ kavramının tanımındaki bu belirsizlik, görüşülen vakıfların ‘sivil toplum’ kavramını algılama biçimlerinde çok açık olarak yansımaktadır. Bazı vakıflar (birden fazla) tarafından, vakıfların sivil toplumun bir unsuru olarak görülüyor olmaları yeterince ilginçtir.”

Gökşen bu bölümün ana hatlarıyla değerlendirmesini, “...çoğulcu ve demokratik yönetim sistemleri ve eski biçimlerin canlanması ile beraber uluslararası deneyimlerden faydalanarak, Türkiye’deki vakıfların geleneksel yapılarla modern örgüt biçimlerini ve mali idareyi birleştiren yeni modeller yaratmaya çalıştıkları yönündedir...vakıfların yapı, ilişki ve hizmetlerinde gözlemlenen tüm belirsizlikler, devlet ve sivil toplum arasındaki garip ilişki, İslam yardım geleneği, vatandaş katılımındaki sorgulanabilir pratikler ve hukuki çevre bir bütün olarak özel bir hayırseverlik kültürüne neden olmaktadır. Bu kesinlikle Türkiye bağlamında filantropinin olmadığına işaret etmez, sadece farklı bir filantropi tipini gösterir. Bu kesinlikle hayırseverlikten fazla bir şeydir; hayırseverlikten çok daha hırslıdır.” şeklinde sonuçlandırmaktadır.

Vakıfların örgütsel ve mali yapılarına dair gözlemlerimizden çıkan sonuç,

Bu araştırmanın “Türkiye’de Bireysel Bağışlar ve Vakıf Uygulamalarında Eğilimler” adlı son bölümünde **Doç. Dr. Ali Çarkoğlu**, Türkiye’deki bireysel bağışlar (Türkiye’de yaklaşık 2000 kişiyle yapılan kapsamlı bir anket aracılığıyla) ve vakıf yönetimi (yaklaşık 500 vakıf yöneticisi ile yapılan anket aracılığıyla) üzerine gerçekleştirilmiş bir anket araştırmasında elde edilen bulguları sunmaktadır. Bu bölüm iki büyük çalışmadan elde edilen bulguların sunulduğu ve ardından iki katılımcı örnekleme sisteminin karşılaştırmalı analizinin yapıldığı üç kısımdan oluşmaktadır.

Birinci kısımda Çarkoğlu, bireysel bağışlar çalışmasından elde edilen bulguları; **yoksullara yardım, vakıf, hayırseverlik kavramlarının algılanması ve bireysel bağışların yapılma biçimleri ve miktarları** şeklindeki kilit temalar kapsamında toparlayarak sunmaktadır. **Bu temel bulguların bazıları aşağıda özetlenmektedir:**

- **Yoksullara yardım sorumluluğu:** Görüşülen kişilerin büyük bir bölümü yoksullara yardımın devletin görevi olduğunu bildirmekte ve bu bağlamda özel hayırseverlik girişimlerine çok fazla sorumluluk yüklememektedirler.
- **Bağış Yapma Eğilimleri:** Bağışlarda kurumsal aracılık çok düşük orandadır. Bireyden bireye doğrudan yapılan yardımlar yaygındır. İnsanlar, yoksul akrabalara, komşulara ve yakın çevrelerindeki insanlara doğrudan yardım etme eğilimindedirler.
- **Vakıf Amacının Algılanması :** Vakıflar, temel olarak, yoksulluğun azaltılması için kurulmuş dinsel olmayan kuruluşlar olarak algılanmaktadır.

Vakıf yöneticileriyle gerçekleştirilen anketle ilgili olarak bu çalışma, örgüt yapısı, yönetimi, faaliyetleri ve yasal çerçeve ve düzenlemeler bağlamındaki eğilimleri ve uygulamaları ortaya koymaktadır. **Bu anketin temel bulgularından bazıları aşağıda belirtilmektedir:**

- **Kuruluş:** Bu örnekleme kapsamındaki vakıfların % 85’inin ortalama 35 kurucu ile kurulmuş.

- **Yönetim ve Personel:** Vakıflar çoğunlukla erkekler tarafından idare edilmekte (%83), yöneticileri 44 ila 55 yaş üstünde (%86) ve üniversite mezunu ve/veya lisansüstü dereceye sahiptirler (%72). Vakıflarda maaşlı çalışanların ortalama sayısı oldukça düşük (%5.4).
- **Faaliyetler:** Bu örneklemedeki vakıfların büyük bir bölümü (%74), büyük grupları hedefleyen faaliyetlerden çok, okul bursu ve parasal yardım gibi sınırlı ve bireysel düzeyde destek sağlamaktadır.
- **Mali Yeterlilik:** Vakıfların %80'i bağış toplayarak gelir elde etmektedir. Ancak örneklemin %30'a yakını o ila 12.000 dolar arasında bir gelir bildirmiştir.
- **Yasal Çerçeve:** Vakıflar hukuki düzenlemeler ve devletle ilgili olarak bunaltıcı zorluklardan bahsetmektedirler. Bu bakımdan, vakıfların devletten daha "destekleyici" bir rol oynamasını istediği gözlenmiştir.

Üçüncü kısımda Çarkoğlu, yurttaşların ve vakıf yöneticilerinin belirli sorunlara nasıl baktıkları bağlamında bir öngörü de ekleyerek, görüşülen iki grup arasındaki karşılaştırmalı analizin sonuçlarını sunmaktadır. Bu doğrultudaki temel bulgulardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

- **Yoksullara yardım:** Görüşülen örnek grupların her ikisi de yoksullara yardımda devleti en sorumlu makam olarak görmektedirler (vakıf yöneticileri %39, bireyler %38).
- **Bağışlar:** Vakıf yöneticilerine göre, bağışların toplanmasında en önemli unsur sorumluluğun ve şeffaflığın sağlanmasıdır (%32). Bu konuda bireyler de benzer biçimde yanıt vermektedirler (%34,3).
- **Sivil Toplumun Rolü:** Vakıf yöneticileri kişilerden çok yoksullara yardımda sivil toplum örgütlerinin çok önemli bir rolü olduğunu düşünmektedirler.
- **Hayırseverliğin Özendirilmesi:** Hem bireyler hem de vakıf yöneticileri, insanların hayırsever eylemlere katılmaları için başı çeken üç özendirici nedenin; din, gelenek ve görenekler ile topluma hizmet yükümlülüğü olduğunu bildirmektedirler.

Özet olarak bu araştırma, hayırseverlik olgusu ve vakıfların halen karşı karşıya oldukları zorluklar ve fırsatlar doğrultusunda zengin ve kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu sonuçların, özellikle Türkiye'nin mevcut kalkınma hedefleri göz önüne alındığında, sağlam ve güçlü bir diyalog oluşturması gereklidir.

Toplumsal değişimlerle uğraşan reform ve girişim gruplarının, Türkiye'deki hayırseverlik olgusunu ve sosyal ve ekonomik adaletsizliklerin nedenlerini kökten çözmeyi amaçlayan STK girişimlerine yönelik daha destekleyici bir rol üstlenmelidir. "Kendiliğinden hayırseverlik" olmaksızın, Türkiye'nin bu değişimi sahiplenmesi muhtemelen düşük düzeyde kalacak ve bu durum mevcut değişimin gelecekteki sürdürülebilirliğini tehlikeye atacaktır. Umudumuz, bu çalışmanın bazı temel sorunlara ışık tutması ve zengin bir hayırseverlik geleneği oluşturması ve Türkiye'de ve yaşayan insanların gelecekte daha güçlü olmalarını sağlama yolunda bir başlangıç oluşturmasıdır.